

Η δολοφονία της Υπατίας και οι ευθύνες του πατριάρχου Κυρίλλου



Το έτος 415 συνέβη στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου ένα έγκλημα· δολοφονήθηκε η νεοπλατωνικός φιλόσοφος και επιστήμων Υπατία. Με όσο το δυνατόν ψύχραιμη και αντικειμενική εξέταση των πηγών, θα επιχειρηθεί η διερεύνηση του μέτρου της ευθύνης του Κυρίλλου. Στο άρθρο θα παρατεθούν εκτενή αποσπάσματα από το βιβλίο της ιστορικού Maria Dzielska «Υπατία η Αλεξανδρινή», και θα παρουσιαστούν σχετικά σχόλια καθηγητών και ερευνητών, τα οποία και θα αξιολογηθούν.

Θα ήταν κατατοπιστικό σε μια πρώτη επαφή με το θέμα, και πριν μπούμε στο ιστορικό υπόβαθρο, να δούμε ποιος ήταν ο πατριάρχης Κύριλλος. Ο τίτλος του κάθε πατριάρχου στην συγκεκριμένη επισκοπή, μεταξύ των άλλων, έφερε τον τίτλο «[...] Πατήρ Πατέρων, Ποιμήν Ποιμένων, Αρχιερέυς Αρχιερέων, τρίτος και δέκατος των Αποστόλων και Κριτής της Οικουμένης» (από τη ιστοσελίδα του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας). Για την Ορθόδοξη Εκκλησία, «Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας χαρακτηρίζεται νομεύς (= ποιμήν) και διδάσκαλος σοφός, βλ. Ωδή Η΄ 9ης Ιουνίου» (Στ. Παπαδόπουλος, πατρολογία, τ. Α΄, σ. 18). Ο Π. Χρήστου γράφει: «Ο Κύριλλος είναι μια από τας μεγάλας μορφάς της αρχαίας Εκκλησίας, των οποίων η επίδρασις εις τον εκκλησιαστικόν βίον και την χριστιανικήν διδασκαλίαν υπήρξεν αποφασιστική. Ιδιαιτέρως δια τον Νεστοριανισμόν ήτο ό, τι ο Αθανάσιος δια τον Αρειανισμόν» (τ. 4, σ. 339). Όπως ο Αθανάσιος πρωταγωνίστησε εναντίον του Αρείου κατά την Α΄ «οικουμενική» σύνοδο, κατά τον ίδιο τρόπο και ο Κύριλλος εναντίον του Νεστορίου κατά την Γ΄. Δηλαδή, πρόκειται για έναν από τους μεγαλύτερους πατέρες της Εκκλησίας, που η συμβολή του στη διαμόρφωση του χριστολογικού δόγματος υπήρξε τεραστία.

Ωστόσο, η Πολωνή ιστορικός Maria Dzielska, αναφέρει στο βιβλίο της: «Οι σημερινοί ιστορικοί της Εκκλησίας δείχνουν μεγάλη εκτίμηση στον Κύριλλο σαν θεολόγο και δογματικό, όμως οι σύγχρονοί του έβλεπαν τα πράγματα διαφορετικά. Οι πηγές τον περιγράφουν σαν βίαιο και αρχομανή χαρακτήρα, που

επεδίωξε την απόκτηση της εξουσίας με πιο αδιάλλακτο τρόπο από τον προκάτοχο και θείο του· έτσι προκάλεσε ισχυρότατες αντιδράσεις στην Αίγυπτο» (Υπατία η Αλεξανδρινή, σ. 158).

Το βίαιο και το αυταρχικό του χαρακτήρος του διαφαίνονται και από τις παραινετικές επιστολές που του έστειλε ο Ισίδωρος ο Πηλουσιώτης, ο οποίος του ήταν συγγενής και πνευματικός. Οι επιστολές βρίσκονται στον 78ο τόμο της P. G.

«Ει τοίνυ εκατέρας λήμης βούλει καθαρεύσας, μη βιαίας αποφάσεις εκβιάζε, αλλά κρίσει δικαία τας αιτίας επίτρεψον. [...] Πολλοί γαρ σε κωμωδούσι των συνειλεγμένων εις Έφεσον, ως οικείαν αμυνόμενον έχθραν, αλλ'ου τα Ιησού Χριστού ορθοδόξως ζητούντα. Αδελφιδούς εστί, φασί, Θεοφίλου, μιμούμενος εκείνου γνώμην. Ωσπερ γαρ εκείνος μανίαν σαφή κατεσκέδασε του θεοφόρου και θεοφιλούς Ιωάννου, ούτως επιθυμεί καυχήσασθαι και ούτος, ει και πολύ των κρινομένων εστί το διάφορον» (σ. 362).

Τον νουθετεί να μην εκβιάζει τις αποφάσεις του με τρόπο βίαιο, αλλά να κρίνει δίκαια. Πολλοί τον διακωμωδούσαν, ότι υπερασπίζονταν τα περί του Χριστού με εχθρότητα, με τρόπο ανορθόδοξο. Έλεγαν ότι ο τρόπος του έμοιαζε με εκείνον του προκατόχου του και συγγενή του, Θεοφίλου, ο οποίος ήταν εξίσου βίαιος και που μέσα στη μανία του συνέβαλλε στην καταδίκη και καθαίρεση του Ιωάννου του Χρυσοστόμου. Σε άλλη επιστολή τον συμβουλεύει να σταματήσει να είναι εριστικός. Να μην μεθοδεύει την υπεράσπιση της Εκκλησίας με αυθάδεια και αλαζονεία, φέρνοντας τη διχόνοια, με πρόσχημα την ευσέβεια.

«Ίνα τοίνυν καγώ μη κατακριθώ, και αυτός παρά θεού μη κριθής, παύσον τας έριδας· μη οικείας ύβρεως άμυναν, ην παρά θνητών κεχρεώστησαι, ζώσαν Εκκλησία μεθόδευε, και αιώνιον αυτή διχόνοιαν εν προσχήματι ευσεβείας κατασκεύαζε» (ο. π. σ. 392).

Ο καθηγητής Β. Φειδάς γράφει στην «Εκκλησιαστική Ιστορία», στον πρώτο τόμο, σ. 597, ότι «Ο Κύριλλος γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια (375) από πλούσια οικογένεια, ο δε πατέρας του ήταν αδελφός του Αλεξανδρείας Θεόφιλου (385-412). Απέκτησε αξιόλογη μόρφωση και χειροτονήθηκε πολύ ενωρίς κληρικός, ακολούθησε δε το θείο του Θεόφιλο στην "Επί Δρυν" σύνοδο (404), η οποία καθαίρεσε τον αρχιεπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως Ιωάννη τον Χρυσόστομο. Παρά την ευρύτατη θεολογική του παιδεία, ο χαρακτήρας του διέσωσε πολλά στοιχεία της προσωπικότητας του θείου του. Διακρινόταν για την ορμητικότητά του, τον

υπερβολικό ζήλο και το αγωνιστικό πάθος, τα οποία, παρά τις παρεμβάσεις του συγγενούς και πνευματικού του συμβούλου Ισιδώρου Πηλουσιώτου, τον οδήγησαν ορισμένες φορές **σε ακραίες ή και περιττές ενέργειες**, όπως λ. χ στις διώξεις εναντίον των σχισματικών Νοβατιανών (Σωκράτους, Εκκλ. Ιστορία VII, 7), των Εβραίων (VII, 13-14), των εθνικών, με κορύφωση τη μη παρεμπόδιση της δολοφονίας της φιλοσόφου Υπατίας (VII 15) κ.α.».

Όπως σημειώνει ο αρχιμανδρίτης και καθηγητής του πανεπιστημίου Αθηνών, Β. Στεφανίδης, είχε ισχυρή πολιτική επιρροή, όπως είχαν κατά κανόνα όλοι οι πατριάρχες της Αλεξανδρείας της εποχής εκείνης. Γράφει συγκεκριμένα για τον Κύριλλο: «Ο της Αιγύπτου διοικητής "Ορέστης και πρότερον εμίσει την δυναστείαν των επισκόπων (της Αλεξανδρείας), ότι παρηρούντο (ιδιοποιούνται) πολύ της εξουσίας των εκ βασιλέως άρχειν τεταγμένων, μάλιστα δε ότι και εποπτεύειν αυτού τας διατυπώσεις (διαταγάς) Κύριλλος εβουλεύετο" (Σωκράτους, Εκκλ. Ιστορία, 7,13,· πρβ. και 7,7,4)» (Εκκλ. Ιστορία, σ. 187). Ο πατρολόγος Π. Χρήστου, μας δίνει την εξής σημαντική πληροφορία: «Ωργάνωσε καλώς και κοινωνικήν πρόνοιαν και την κοινωνικήν αλληλεγγύην, μέχρι του σημείου ώστε πλοία ανήκοντα εις την Εκκλησίαν μετέφεραν τον σίτον δια του Νείλου εις την Αλεξάνδρειαν και εκείθεν εις την Κωνσταντινούπολιν ή αλλού. Παραβολάνοι, ναύται, και λαός, ήσαν απολύτως αφωσιωμένοι εις τον Κύριλλον, όστις διέθετε τοιούτον κύρος, ώστε ηδύνατο να εποπτεύη και επί του έργου των πολιτικών αρχών, προς μεγάλην στενοχωρίαν του επάρχου Ορέστου» (τ. Δ΄, σ. 340).

Ολοκληρώνοντας το παραπάνω πορτραίτο, ας δούμε πως έβλεπε τον ελληνικό φιλοσοφικό λόγο. Τον θεωρεί «γραώδη» και ασύνετο. «Των Ελλήνων σοφοίς γραώδη και ασύνετον λόγον» (Ερμηνεία στον Ησαία, ΕΠΕ 17, σ. 265). Ας θυμηθούμε την προτροπή που αναφέρεται στην πρώτη επιστολή προς τον επίσκοπο Τιμόθεο στην Καινή Διαθήκη: «Ταύτα υποτιθέμενος τοις αδελφοίς καλός έση διάκονος Ιησού Χριστού, εντρεφόμενος τοις λόγοις της πίστεως και της καλής διδασκαλίας η παρηκολούθηκας· τους δε βεβήλους και γραώδεις μύθους παραιτού· γύμναζε δε σεαυτόν προς την ευσέβειαν» (4.6-7). Κατά συνέπεια, ο όρος «γραώδης» παραπέμπει στο βέβηλο, στο αντίθετο από τους λόγους της πίστεως και της «καλής» διδασκαλίας. Όπως γράφει ο προαναφερθείς καθηγητής, «*Η Βίβλος ήτο δια τον Κύριλλον η πηγή του σωτηρίου λόγου, του χορηγουμένου υπό του αγίου Πνεύματος. Πηγαί της σωτηρίας είναι οι άγιοι προφήται, οι ευαγγελισταί και οι απόστολοι, οι οποίοι χύνουν επάνω από τον ουρανόν τον σωτήριον λόγον εις τον κόσμον, με την χορηγίαν του αγίου Πνεύματος, και*

κατευφραίνουσαν όλην την κάτω από τον ουρανόν γην» (Πατρολογία, τ. Δ΄, σ. 348).

Σε άλλο σημείο των συγγραμμάτων του, ο Κύριλλος ισχυρίζεται ότι τα ελληνικά δόγματα είναι αλλόκοτα και δεν ταιριάζουν σε φιλόθεο νοῦ. «Ο μὲν οὖν φιλόθεος νοῦς καὶ τῶν ἀλλοκότων ἀπηλλαγμένων δογμάτων Ἑλληνικῆς τε ὡς πορρωτάτω δεισιδαιμονίας ἀναφυγῶ» (PG 73, σ. 729, Εἰς τὸν κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον). Τὰ ἅπαντα τῶν Ἑλλήνων εἶναι ψευδῆ. «Ψευδῆ δὲ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἅπαντα, σοφία καὶ λόγοι» (PG 69, σ. 796, Εἰς τοὺς Ψαλμοὺς). Οἱ σοφοὶ τῶν Ἑλλήνων δὲν δίδαξαν τίποτα το ἀναγκαῖο: «Οἱ παρ' Ἑλλησι σοφοὶ οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων ἡμᾶς δίδαξαν. [...] Ἡ γὰρ πνευματικὴ εὐτροφία ἀνθίστασθαι αὐτῶν ποιεῖ καὶ ἀκαθάρτοις πνεύμασι καὶ τῆς ἐν πλάνης δασκάλοις». (PG 69, σ. 841, Εἰς τοὺς Ψαλμοὺς). Μέσα σὲ αὐτὰ τὰ θεολογικὰ πλαίσια, ἀσφαλῶς θὰ ἠχοῦσε συνεχῶς μέσα τοῦ ἠ ἀποτροπῆ που ἀναφέρεται στὴν πρώτη πρὸς Τιμόθεο ἐπιστολή, «γυνὴ ἐν ἡσυχία μανθανέτω ἐν πάσῃ ὑποταγῇ· γυναικί δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω οὐδέ αὐθεντεῖν ἀνδρὸς ἀλλ' ἐν ἡσυχία» (2. 11-14). Εφόσον τὸ «ὄραμα» τῆς χριστιανικῆς οἰκουμένης φιλοδοξοῦσε νὰ κάνει μὲ τὸν ὁποιοδήποτε τρόπο ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς αυτοκρατορίας ὀρθόδοξους χριστιανούς, ἐπεταὶ ὅτι οἱ ἐντολές καὶ οἱ ἀπαγορεύσεις τῶν Γραφῶν, εἶχαν ἀποκτήσει οἰκουμενικὸ χαρακτῆρα, στὰ μυαλὰ τῶν θρησκευτικῶν ἡγετῶν, ἀσχετὰ εἴαν ἦταν δύσκολη ἡ υλοποίησή του στὰ μεγάλα πνευματικὰ κέντρα ὅπως τὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ τὴν Ἀθήνα. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὶς ἐπιστολές τοῦ μαθητῆ τῆς Συνεσίου (PG, τ. 66), ἡ Ὑπατία ἦταν ἓνα ἀξιοσέβαστο πρόσωπο γιὰ ὅλη τὴν ἀλεξανδρινὴ πνευματικὴ ἀριστοκρατία, καὶ χάρη στὸ ἀνεξίθρησκο πνεῦμα τῆς, δέχονταν στὰ μαθήματά τῆς ἐθνικοὺς καὶ χριστιανούς. Μόνον ὁ ἀμόρφωτος ὄχλος, ὁ ευκόλως χειραγωγήσιμος, τὴν ἐποφθαλμιούσε.

Οἱ πηγές καὶ περὶ τῶν πηγῶν

Σύμφωνα μὲ τὴν ἱστορικό Maria Dzielska, «Οἱ σημαντικότερες καὶ ἀξιολογότερες πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ τῆς Ὑπατίας προέρχονται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τοῦ συγχρόνου τῆς Σωκράτη Σχολαστικοῦ (379- 450). [...] Αὐτὸς ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικός, δικηγόρος ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, τοῦ ὁποῖου ἔργο εἶναι ἡ συνέχιση τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Εὐσεβίου τοῦ Καισαρέως, ἀφιερώνει ἓνα κεφάλαιο στὴν Ὑπατία. Ἀν καὶ ἡ περιγραφή τοῦ Σωκράτη γιὰ τὴν Ὑπατία εἶναι σύντομη, τὰ στοιχεῖα τοῦ εἶναι ἱστορικὰ ἀξιόπιστα. Ὅπως ἀποδεικνύουν οἱ μελετητὲς τῶν ἔργων του, ἦταν πολὺ καλὰ πληροφορημένος σχετικά μὲ τὶς πολιτικές καὶ ἐκκλησιαστικὲς ἐξελίξεις στὴν αυτοκρατορία καὶ οἱ γνώσεις του γιὰ τὴν Ὑπατία πιθανότατα προέρχονται ἀπὸ αὐτόπτες μάρτυρες» («Ὑπατία ἡ

Αλεξανδρινή», σ. 199-200).

Ωστόσο, δεν είναι και η μοναδική. Πολύ κακώς παραβλέπεται η μαρτυρία του Νικηφόρου Ξανθοπούλου με την πρόφαση ότι γράφει εννέα αιώνες μετά τα συμβάντα. Όπως γράφει η ίδια ιστορικός, «Ο Νικηφόρος Κάλλιστος επαναλαμβάνει την άποψη του Σωκράτη» (Υπατία η Αλεξανδρινή, σ. 181). Σε άλλο σημείο του έργου της: «Τέλος, στην ύστερη βυζαντινή περίοδο, ο Νικηφόρος Κάλλιστος Ξανθόπουλος (γύρω στα 1253-1335) έδωσε μια δευτερογενή περιγραφή της ζωής και του θανάτου της, μια σύνθεση προηγούμενων πηγών που βασίζονται κυρίως στην Εκκλησιαστική Ιστορία του Σωκράτη» (ο. π. σ. 205).

Άλλη μια πολύ καλή πηγή, είναι η Χρονογραφία του Ιωάννη Μαλάλα. Γράφει η Dzielska: «Ο Μαλάλας έζησε αρκετά κοντά στα γεγονότα και μπορεί να μεταδώσει αξιόπιστα στοιχεία γι' αυτά» (ο. π. σ. 202).

Ως σπουδαία πηγή, αναφέρεται και η Χρονογραφία του μονοφυσίτη Ιωάννη Νικίου. «Το Χρονικό του Ιωάννη Νικίου του 7ου αιώνα, πιο γνωστό σαν Χρονικό του Ιωάννη, επισκόπου Νικίου, μεταφρασμένο από τον R. H. Charles (Οξφόρδη, 1916), έχει εξαιρετική σπουδαιότητα» (ο. π. σ. 202).

Μια ακόμα πηγή, είναι το μεσαιωνικό λεξικό του Σούδα. Αν και είναι αξιόλογο και αξιομνημόνευτο, ωστόσο οι παρεχόμενες πληροφορίες πρέπει να ξεδιαλεχτούν. Για παράδειγμα, η πληροφορία ότι η Υπατία ήταν παντρεμένη με τον Ισίδωρο, αποτελεί μύθο που εφεύρε ο Ησύχιος ο Μιλήσιος και πέρασε στο λεξικό (ο. π. σ. 54). Εκτός αυτού, στο λεξικό αναφέρεται ότι ήταν παρθένα.

Η Πολωνή ιστορικός κατατάσσει σαφώς το λεξικό στις πηγές. Σε αντίθεση με τις κατά πολύ μεταγενέστερες «πληροφορίες» που συνδέουν την Υπατία με την Αικατερίνη, οι οποίες κατατάσσονται στο επίπεδο του θρύλου. Επίσης γράφει ότι ο Σωκράτης (που όπως είδαμε, θεωρεί βασικότατη πηγή) έχει επιδράσει στο λεξικό, όπως και ο Φιλοστόργιος. «Το πρώτο μέρος του λήμματος για την Υπατία βασίζεται κυρίως στον Ησύχιο και το δεύτερο στο έργο του Δαμασκίου Ισιδώρου βίος... Η επίδραση του Σωκράτη και του Φιλοστοργίου είναι καταφανής. (Υπατία η Αλεξανδρινή, σ. 203).

Ούτε όμως απορρίπτει τον Δαμάσκιο ως πηγή (αντιθέτως, τον τοποθετεί ανάμεσα στις καλύτερες, γράφοντας ότι «Οι διασωθείσες αρχαίες περιγραφές της Υπατίας -ακόμα και οι καλύτερες από αυτές, όπως του Σωκράτη, του Δαμασκίου και του Ιωάννη Νίκου...», βλ. ο. π. σ. 205), τονίζοντας ωστόσο ότι πρέπει να

χρησιμοποιείται σε σύγκριση και με άλλες πηγές, και ότι κανείς δεν μπορεί να τον παραβλέψει. Γράφει: «Αν και είναι η βάση για την ανασύνθεση του παγανιστικού περιβάλλοντος στην Αλεξάνδρεια, δεν παρέχει κανέναν εμπειριστατωμένο χαρακτηρισμό της προσωπικότητας της Υπατίας, καμιά διεισδυτική περιγραφή της φιλοσοφίας της, καμιά κριτική των φιλοσοφικών έργων της. Οποιαδήποτε αξιόλογη πληροφορία για την Υπατία πρέπει να εξαχθεί από τα εγκώμια για τις αρετές, τη συμπεριφορά και τις πολιτικές της ικανότητες. Η εξαιρετικά περιληπτική και συχνά αντιφατική περιγραφή του Δαμασκίου απαιτεί προσεκτική και αυστηρή μελέτη και σύγκριση με άλλες πηγές όπως, όμως, και να έχει το πράγμα, είναι το εκτενέστερο κείμενο σχετικά με την Υπατία και κανένας λόγιος δεν μπορεί να το αγνοήσει» (ο. π. σ. 204-205).

Ωστόσο οφείλουμε να πούμε ότι η άποψη της Dzielska για τον σύγχρονο των γεγονότων, αρειανιστή Φιλοστόργιο, ότι «σαφώς προκατειλημμένος, συνδέει τη μοίρα της Υπατίας με την ιστορία της πάλης ανάμεσα στους αρειανούς και στους ορθοδόξους οπαδούς των αποφάσεων της Νικαίας, κατηγορώντας τους τελευταίους για το θάνατό της» (ο. π. σ. 201), δεν μας βρίσκει απόλυτα συμφώνους. Μπορεί ο Φιλοστόργιος να «είδε» την Υπατία ως ένα σύμβολο ανθρώπου που διώκεται ως αντιφρονών για τις φιλοσοφικο-θρησκευτικές του πεποιθήσεις (κάτι που διαψεύδεται από τη μελέτη των επιστολών του Συνεσίου), αλλά στο καθαυτό γεγονός της δολοφονίας, γράφει ακριβώς ότι και ο Σωκράτης. Τέλος, μικρότερης σημασίας είναι η μαρτυρία του μεταγενεστέρου χρονογράφου Θεοφάνους, του οποίου η αναφορά είναι εξαιρετικά σύντομη και ασαφής («τινές ανείλον»).

1. Σωκράτης ο σχολαστικός

Το έργο του συγγραφέα αναφέρεται για τα γεγονότα από το έτος 306 έως και το 439. Γράφει στο σχετικό απόσπασμα για την Υπατία, τα εξής...

*Ἦν τις γυνὴ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, τοῦνομα Ὑπατία• αὕτη Θέωνος μὲν τοῦ φιλοσόφου θυγάτηρ ἦν• ἐπὶ τοσοῦτον δὲ προὔβη παιδείας, ὡς ὑπερακοντίσαι τοὺς κατ' αὐτὴν φιλοσόφους, τὴν δὲ Πλατωνικὴν ἀπὸ Πλωτίνου καταγομένην διατριβὴν διαδέξασθαι, καὶ πάντα τὰ φιλόσοφα μαθήματα τοῖς βουλομένοις ἐκτίθεσθαι• διὸ καὶ οἱ πανταχόθεν φιλοσοφεῖν βουλόμενοι κατέτρεχον παρ' αὐτῆν. Διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῇ ἐκ τῆς παιδείσεως σεμνὴν παρρησίαν καὶ **τοῖς ἄρχουσι σωφρόνως εἰς πρόσωπον ἤρχετο**• καὶ οὐκ ἦν τις αἰσχύνῃ ἐν μέσῳ ἀνδρῶν παρεῖναι αὐτῆν• πάντες γὰρ δι' ὑπερβάλλουσαν σωφροσύνην πλεον αὐτῆν ἡδοῦντο καὶ κατεπλήττοντο. Κατὰ δὴ ταύτης τότε **ὁ φθόνος ὠπλίσατο**•*

ἐπεὶ γὰρ συνετύγχανε συχνότερον τῷ Ὁρέστη, **διαβολὴν** τοῦτ' ἐκίνησε κατ' αὐτῆς παρὰ τῷ τῆς ἐκκλησίας λαῷ, ὡς ἄρα εἶη αὕτη ἢ μὴ συγχωροῦσα τὸν Ὁρέστην εἰς φιλίαν τῷ ἐπισκόπῳ συμβῆναι. Καὶ δὴ συμφρονήσαντες ἄνδρες τὸ φρόνημα ἔνθερμοι, ὧν ἠγεῖτο Πέτρος τις ἀναγνώστης, ἐπιτηροῦσι τὴν ἄνθρωπον ἐπανιοῦσαν ἐπὶ οἰκίαν ποθέν• καὶ ἐκ τοῦ δίφρου ἐκβαλόντες, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἢ ἐπώνυμον Καισάριον συνέλκουσιν, ἀποδύσαντές τε τὴν ἐσθῆτα ὀστράκοις ἀνεῖλον• καὶ μεληδὸν διασπάσαντες, ἐπὶ τὸν καλούμενον Κιναρῶνα τὰ μέλη συνάραντες πυρὶ κατηνάλωσαν. Τοῦτο οὐ μικρὸν μῶμον Κυρίλλῳ καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ εἰργάσατο• ἀλλότριον γὰρ παντελῶς τῶν φρονούντων τὰ Χριστοῦ φόνοι καὶ μάχαι καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Καὶ ταῦτα πέπρακται τῷ τετάρτῳ ἔτει τῆς Κυρίλλου ἐπισκοπῆς, ἐν ὑπατείᾳ Ὀνωρίου τὸ δέκατον, καὶ Θεοδοσίου τὸ ἕκτον, ἐν μηνὶ Μαρτίῳ, νηστειῶν οὐσῶν.

(Εκκλησιαστικὴ ἱστορία, 7.13)

Απόδοση (δική μου):

Ἦταν κάποια γυναίκα στην Αλεξάνδρεια με το όνομα Υπατία. Ἦταν κόρη του φιλοσόφου Θέωνος. Ἐφτασε σε τέτοια ὑψη παιδείας ὥστε ξεπέρασε τους φιλοσόφους της εποχῆς της, ανέλαβε την πλατωνική σχολή που εἶχε ιδρύσει ο Πλωτίνος, και ἔδινε τις φιλοσοφικές της διαλέξεις σε ὅλους εκείνους που ἠθελαν να την ακούσουν. Για αυτό ὅσοι ἠθελαν να φιλοσοφούν, κατέφευγαν σε αυτήν ἀπό παντού. Χάρη στην σεμνότητα που τη διέκρινε λόγω της παιδεύσεώς της, διατηροῦσε ἐξαιρετικές σχέσεις με τους ἄρχοντες και δεν υπήρχε κάποια ντροπή το να παραβρίσκειται ἀνάμεσα σε ἄνδρες. Διότι ὅλοι τέρπονταν με το παραπάνω και την θαύμαζαν για την πολύ μεγάλη σωφροσύνη της. Εκείνη την εποχή ἄρχισε ο φθόνος ἐναντίον της. Επειδὴ βρίσκονταν συχνότερα με τον Ορέστη, αυτό ξεκίνησε τη διαβολή ἐναντίον της ἀπό το πλῆθος των ἀνθρώπων της Εκκλησίας, ὅτι εκείνη τάχα ἦταν η αιτία που ἐμπόδιζε τον Ορέστη ὥστε να μην ἔρθει σε συμφιλίωση με τον ἐπίσκοπο. Και ἀφού συμφώνησαν ἄνθρωποι με ἔνθερμο το φρόνημα, των οποίων ἠγούνταν κάποιος ἀναγνώστης Πέτρος, την παρακολούθησαν ὅταν γύριζε ἀπό κάπου. Και ἀφού την τράβηξαν ἔξω ἀπό την ἀμαξά της και την ἔσυραν στην ἐκκλησία που λέγονταν Καισάρειον, ἔσκισαν τα φορέματά της και την σκότωσαν με θραύσματα κεραμικῶν. Και ἀφού την διαμέλισαν, μετέφεραν τα μέλη της σε κάποιο σημεῖο που λεγόταν Κίναρον, και τα ἔκαψαν. Αυτό δεν προξένησε μικρό μῶμο στον Κύριλλο και την ἐκκλησία των Αλεξανδρέων. Διότι εἶναι ἐντελῶς ξένο πράγμα για εκείνους που φρονούν τα του

Χριστού, οι φόνοι, οι μάχες και τα παραπλήσια προς αυτά. Και αυτά συνέβησαν το τέταρτο έτος της επισκοπής του Κυρίλλου, κατά την διάρκεια της υπατείας του Ονωρίου το δέκατο και Θεοδοσίου το έκτο, τον μήνα Μάρτιο που ήταν περίοδος των νηστειών

Συχνά προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι πουθενά ο Σωκράτης δεν αποδίδει ευθεία καταδίκη στον Κύριλλο. Βρίσκονταν μακριά στην Κωνσταντινούπολη σε ασφαλή απόσταση, συνεπώς δεν είχε λόγους να φοβηθεί τον Κύριλλο. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί από δύο λόγους: α) ο Κύριλλος όντως δεν φαίνεται να εκτελεί ο ίδιος την δολοφονία, καθώς κάτι τέτοιο θα ήταν ανόητο από μέρους του και θα έδινε επιχειρήματα εναντίον του ίδιου του εαυτού του στους ιδεολογικούς του αντιπάλους (εθνικούς, Ιουδαίους, νεστοριανούς, αρειανιστές κ.ά). β) Ο Σωκράτης δεν θα μπορούσε να αποδώσει ευθέως ευθύνη στον Κύριλλο, καθώς έτσι θα έθετε τον εαυτό του σε κίνδυνο. Η Αλεξάνδρεια λόγω του λιμανιού που διέθετε, αποτελούσε ένα πολύ μεγάλο εμπορικό κέντρο. Τα πλοία που προμήθευαν και τροφοδοτούσαν την Κωνσταντινούπολη και τα άλλα λιμάνια, ανήκαν στο πατριαρχείο Αλεξανδρείας. Αν διέταζε αποκλεισμό, η Κωνσταντινούπολη και τα άλλα εμπορικά λιμάνια θα είχαν πρόβλημα στην τροφοδοσία. Αυτό θα έφερνε τον ιστορικό αντιμέτωπο με την αυτοκρατορική αρχή. Ωστόσο, φροντίζει να μας προϊδεάσει με όσα εκθέτει λίγο πριν αναφερθεί στην Υπατία. Μας πληροφορεί λοιπόν, ότι ο έπαρχος Ορέστης είχε προβλήματα με τους επισκόπους πολύ πριν την εμπλοκή της Υπατίας στην ιστορία, επειδή καταχρώντο της εξουσίας που τους είχαν δώσει οι ίδιοι οι βασιλείς. *«Ορέστης δε και πρότερον μεν εμίσει την δυναστείαν των επισκόπων, ότι παρηρούντο πολύ της εξουσίας των εκ βασιλέως άρχειν τεταγμένων»* (7.13). Μάλιστα για τον Κύριλλο αναφέρει ότι ήθελε να εποπτεύει και να ασκεί έλεγχο στα διατάγματά του. *«[...] και εποπτεύειν αυτού τας διατυπώσεις Κύριλλος εβούλετο...»*. Μας αναφέρει το περιστατικό με τον φίλο του Κυρίλλου, τον Ιέρακα, ο οποίος είχε αποσταλεί από τον πατριάρχη με μια αντιπροσωπεία στο θέατρο, όπου είχαν μαζευτεί οι Ιουδαίοι από τον έπαρχο Ορέστη, ο οποίος ήθελε να τους ανακοινώσει τις δημόσιες διατυπώσεις που τους αφορούσαν. Ο σκοπός που απεστάλη ο Ιέρακας ήταν για να μάθει και να πληροφορήσει τον Κύριλλο. Τότε κατηγορήθηκε από τους Ιουδαίους ότι ήταν βαλτός για να επιφέρει ταραχές, με αποτέλεσμα να συλληφθεί και να βασανιστεί. Όταν πληροφορήθηκε τα συμβάντα ο Κύριλλος, πήγε ο ίδιος στους άρχοντες των Ιουδαίων και τους απείλησε να σταματήσουν να στασιάζουν κατά των Χριστιανών. *«ο Κύριλλος μεταπέμπεται τους Ιουδαίους πρωτεύοντας, και όσα εικός, ει μη*

παύσαιντο κατά Χριστιανών στασιάζοντες, διηπίλησε. Το δε πλήθος των Ιουδαίων της απειλής αισθανόμενον φιλονικότερον γέγονε». Αυτό είχε ως αποτέλεσμα φυσικά οι Ιουδαίοι να ερεθιστούν περισσότερο, με αποτέλεσμα να στηθεί ενέδρα κατά των χριστιανών, με την ψεύτικη είδηση ότι δήθεν έπιασε φωτιά η εκκλησία του Αλεξάνδρου, και να γίνει σφαγή μεγάλη. Η αντίδραση του Κυρίλλου την επομένη μέρα, ήταν να δημεύσει τις συναγωγές, να εκκενώσει την πόλη από τους Ιουδαίους, και να αφήσει το πλήθος να αρπάξει όσα άφησαν πίσω. Μετά από όλες αυτές τις καταστροφές, επόμενο ήταν ο Ορέστης να μην θέλει τη συμφιλίωση με τον Κύριλλο. Επίσης, ο Σωκράτης δεν αμελεί να μας πληροφορήσει περί των μοναχών της Νιτρίας, που ήταν υποστηρικτές του Κυρίλλου. Αυτοί λοιπόν, κατέβηκαν στην πόλη, και άρχισαν να λοιδορούν τον Ορέστη ως «θύτη και Έλληνα», αν και ήταν χριστιανός. Ένας μοναχός με το όνομα Αμμώνιος, πήρε μια πέτρα και τραυμάτισε τον Ορέστη. Το αποτέλεσμα ήταν να συλληφθεί και να πεθάνει κατά τη διάρκεια των βασανισμών. Ο Κύριλλος τον ανακήρυξε σε μάρτυρα, αλλάζοντας το όνομά του από «Αμμώνιο» σε «Θαυμάσιο», παραπέμποντας συνειρμικά στην «θαυμάσια» πράξη του. *«και μάρτυρα χρηματίζειν εκέλευσε, εγκωμιάζων αυτού επ'εκκλησίας το φρόνημα, ως αγώνα υπέρ ευσεβείας ανελομένου»*. Βλέπουμε δηλαδή, ότι ο Κύριλλος όχι μόνο ήταν ο πρωταίτιος, και μάλιστα σε μια πόλη που είχε παράδοση στις στάσεις και στις εντάσεις, όχι μόνο επιβράβευσε την πράξη του Αμμωνίου αναγνωρίζοντάς τον επισήμως ως «μάρτυρα» της πίστεως δίνοντας έτσι την ενθάρρυνση προς μίμησή του, αλλά το έκανε επιπλέον αυθαιρέτως και μονομερώς, ενώ είναι γνωστό ότι στην εκκλησία αναγνωρίζεται κανείς ως «άγιος» μόνο κατόπιν της μαρτυρίας του λαού της εκκλησίας. Τέλος, ο Σωκράτης αναφέρει ότι αυτή η απόφαση του Κυρίλλου δεν βρήκε συμφώνους όλους τους υπόλοιπους χριστιανούς. Όλα αυτά λειτουργούν προπαρασκευαστικά, ώστε ο αναγνώστης να εννοήσει με τρόπο έμμεσο τον μεγάλο βαθμό ευθύνης του Κυρίλλου στη δολοφονία της Υπατίας που θα αναφέρει αμέσως μετά ο Σωκράτης.

Υπάρχει ο ισχυρισμός του Π. Χρήστου ότι εάν ο Κύριλλος είχε πραγματικά άμεση εμπλοκή και ευθύνη, θα το ανέφεραν σίγουρα οι αντίπαλοί του Νεστοριανοί. Είναι λυπηρό να διαβάσει κανείς τόσο ρηχή επιχειρηματολογία από έναν διαπρεπή καθηγητή Πατρολογίας. Ακριβώς για αυτό δεν θα έπρεπε να φανεί ο Κύριλλος ως άμεσα εμπλεκόμενος. Αλλά και όσον αφορά τους αντιπάλους του, η Εκκλησία φρόντισε ώστε τα έργα τους να μην υπάρχουν παρά μόνο σε αποσπασματική μορφή, και τούτο από τις παραθέσεις ορισμένων σημείων που ήταν προς αναίρεση. Το ιλαροτραγικό του πράγματος, είναι ότι ο ίδιος πατρολόγος (και μάλιστα στο

ίδιο έργο!) αναφέρει ότι, «Δια διατάγματος του Θεοδοσίου από το έτος 435, ορίσθη **να καούν** τα συγγράμματά του **συμφώνως** προς την απόφασιν της τρίτης οικουμενικής συνόδου. Βεβαίως επεβίωσαν μερικά, ενώ άλλα εγράφησαν αργότερα, αλλά πάντως βαθμιαίως εξέλιπον όλα και διεσώθη ό, τι ήταν απαραίτητον δια να μαρτυρή την κατ' αυτού πολεμικήν» (Π. Χρήστου, Πατρολογία τ. 4, σ. 437).

Το ίδιο συνέβη και στα έργα των λοιπών αντιφρονούντων... Τί έλεγε το διάταγμα του Θεοδοσίου του Μικρού; «Κανείς δεν επιτρέπεται να κατέχει, διαβάζει ή αντιγράφει βιβλία που έγραψε ο Νεστόριος εναντίον της πίστης μας. Διατάζουμε **όλα τα βιβλία αυτά να βρεθούν και να καούν δημόσια**» (CTh 16.5.66 CJ 1.5.6-1, Θεοδόσιος Β', 435). Μετά από δεκατρία χρόνια, άλλο διάταγμα έλεγε: «Επειδή έχουμε ακούσει πως μερικά άτομα έχουν γράψει για αμφιλεγόμενα δόγματα που δεν συμφωνούν απολύτως με την ορθόδοξη πίστη μας, διατάζουμε τα βιβλία αυτά **και ειδικά του Νεστόριου, να καούν στη φωτιά και να καταστραφούν, ώστε κανείς να μην γνωρίζει περί αυτών**. Όποιος συνεχίζει να έχει και να διαβάσει τέτοια γραπτά θα τιμωρείται με θάνατο. Κανείς δεν επιτρέπεται να γνωρίζει ή να μιλάει για τέτοιες διδασκαλίες εκτός αν συμφωνούν απόλυτα με την ορθόδοξη πίστη» (CJ1.1.3-2 Θεοδόσιος Β', 448).

Αλλά και ο Φώτιος στο «Σύνταγμα κανόνων» συμμαρτυρεί: «Τα συγγράμματα του Πορφυρίου και άλλων εναντίον των χριστιανών να καίγονται, καθώς και **του Νεστορίου και όσα δεν συμφωνούν με τις συνόδους της Νικαίας και της Εφέσου και με τον Κύριλλο Αλεξανδρείας**, από των οποίων την πίστη δεν πρέπει να παρεκκλίνουμε, ενώ όσοι έχουν τα βιβλία που είπαμε και τα διαβάζουν να τιμωρούνται με την έσχατη ποινή. [..]. Όσα έγραψε ο Νεστόριος κατά της συνόδου της Εφέσου δεν επιτρέπεται να τα έχει κανείς ή να τα διαβάσει ή να αντιγράφονται, αλλά να καίγονται. Στην συζήτηση για την πίστη δεν πρέπει να αναφέρονται, ούτε πρέπει να γίνονται δεκτοί σε οιοδήποτε ιδιωτικό μέρος· όποιος παραβαίνει τον νόμο υποβάλλεται σε δήμευση» (ΕΠΕ 11,σ. 63).

2. Αναφορά του Φιλοστοργίου (368- 439)

Η αναφορά του Φιλοστοργίου βρίσκεται στην Ρ G, τ. 65.

Επιτομή των εκκλησιαστικών ιστοριών Φιλοστοργίου, από φωνής Φωτίου Πατριάρχου. Ότι ούτος Υπατίαν την Θέωνος θυγατέρα παρά μεν του πατρός εξασκήσαι λέγει τα μαθήματα· πολλώ δε κρείττω γενέσθαι του διδασκάλου, και μάλιστα γε περί την αστροθεάμονα τέχνην, και καθηγήσασθαι δε πολλών εν τοις

μαθήμασι. Λέγει δ' ο δυσσεβής, Θεοδοσίου του Νέου βασιλεύοντος, διασπασθήνα το γύναιον υπό των το ομοούσιον πρεσβευόντων.

Απόδοση (δική μου):

Επιτομή των εκκλησιαστικών ιστοριών του Φιλοστοργίου, από τον λόγο του πατριάρχη Φωτίου. Ότι αυτός (ενν. ο Φιλοστόργιος) λέει ότι η Υπατία, η κόρη του Θέωνος, διδάχθηκε τις γνώσεις από τον πατέρα της· έγινε πολύ μεγαλύτερη από τον διδάσκαλο, και μάλιστα στην τέχνη της παρατήρησης των άστρων, και καθοδηγούσε πολλούς στις επιστήμες. Λέει ο δυσσεβής (ενν. τον Φιλοστόργιο) ότι όταν βασίλευε ο Θεοδόσιος ο Νέος, τεμαχίστηκε το γύναιο από αυτούς που πρέσβευαν το ομοούσιο.

(σ. 564)

Η εκκλησιαστική ιστορία του Φιλοστοργίου δεν σώζεται παρά μόνο αποσπασματικά στην επιτομή του Φωτίου. Συνεπώς, δεν έχουμε τα ακριβή λόγια του συγγραφέως. Η παραπάνω μαρτυρία κρίνεται από ορισμένους ως «δυσμενώς χρωματισμένη» από κύκλους του Αρείου, ότι η μαρτυρία αυτή μπορεί να αγνοηθεί, επειδή περιέχει τη δήλωση ότι η δολοφονία έγινε «*υπό των το ομοούσιον πρεσβευόντων*». Άραγε θα έπρεπε να δεχόμαστε μόνο ότι προέρχεται από ορθόδοξους συγγραφείς; Τότε, τί θα πουν οι χριστιανοί για τον Ευσέβιο Καισαρείας, ο οποίος ήταν υποστηρικτής του Αρείου; Θα απορρίψουν το έργο του; Αν το κάνουν, τότε κατ' ανάγκη θα χάσουν ένα τεράστιο μέρος γνώσης για την αρχαία Εκκλησία. Όμως ένα κείμενο δεν κρίνεται με βάση το τι πιστεύει ο συντάκτης του, αλλά για το κατά πόσο οι παρεχόμενες πληροφορίες είναι πραγματικές ή όχι. Φρονώ λοιπόν ότι η παραπάνω αντιμετώπιση είναι παιδαριώδης και εσφαλμένη. Και αυτό αποδεικνύεται από την σύγκριση του αποσπάσματος με εκείνο του Σωκράτους. Στο επίμαχο, ο Φώτιος μεταφέρει το σύντομο εγκώμιο του Φιλοστοργίου για την Υπατία, όπως ακριβώς την εγκωμιάζει και ο Σωκράτης. Η λέξη «γύναιο» που αναφέρεται είναι μάλλον του Φωτίου και όχι του Φιλοστοργίου, αφού δεν συνάδει με το εγκώμιο που προηγείται. Ακόμα αναφέρει ότι διεσπάσθη «*υπό των το ομοούσιον πρεσβευόντων*», δηλαδή από τους Ορθόδοξους χριστιανούς. Ο Σωκράτης, στην αναφορά που είδαμε παραπάνω, γράφει το ίδιο ακριβώς πράγμα με λεπτομέρειες, ότι δηλαδή την κομμάτιασαν με όστρακα και «*μεληδὸν διασπάσαντες*», έκαψαν τα μέλη της. Αυτοί ήταν από τα μέλη της Εκκλησίας, για αυτό και γράφει ότι ο φόνος «*οὐ μικρὸν μῶμον Κυρίλλω*

καὶ τῆ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ εἰργάσατο». Ἡ φράση του Σωκράτους, «συμφρονήσαντες ἄνδρες τὸ φρόνημα ἔνθερμοι, ὧν ἠγεῖτο Πέτρος τις ἀναγνώστης», δείχνει ακριβῶς ὅτι ἦταν προμελετημένο. Το ὅτι της εἶχαν στήσει καρτέρι θανάτου, δείχνει ὅτι ἦταν κάτι σχεδιασμένο. Ἡ ιδιότητα του Πέτρου ως ἀναγνώστη, δείχνει τὴν σχέση του με τὴν Ορθόδοξη Ἐκκλησία. Προς τί λοιπόν οἱ ἀμφισβητήσεις; Ἡ ἱστορικός Maria Dzielska γράφει: «Ὁ Σωκράτης, τοποθετώντας τὸν θάνατό της στα πλαίσια τῶν γεγονότων τῆς περιόδου 412-415, μας βοηθάει νὰ βεβαιωθούμε γιὰ τοὺς λόγους τοῦ θανάτου της. Ἀποκαλύπτει ἀσφαλῶς τὴ στενὴ ἀνάμιξη τῆς ἀλεξανδρινῆς ἐκκλησίας» (Υπατία ἡ Ἀλεξανδρινή σ. 200). Ὅσον ἀφορὰ τὸ ὅτι ὁ Φιλοστόργιος δὲν κατονομάζει εὐθέως τὸν Κύριλλο (ἀν καὶ δὲν το ξέρουμε με ἀπόλυτη βεβαιότητα ἐφόσον δὲν ἔχουμε τὸ ἔργο του αὐτοῦσιο), ἰσχύει ὅτι ἀκριβῶς καὶ γιὰ τὸν Σωκράτη.

3. Νικηφόρος Καλλίστου Ξανθόπουλος

Ἡ ἀναφορὰ βρίσκεται στὴν «Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία», P.G, τ. 146, σ. 1105-1108.

Περὶ τῆς φιλοσόφου Υπατίας, ὡς ἀνηρέθη ὑπὸ τῶν κληρικῶν Κυρίλλου· καὶ περὶ τῆς δίκης ἣν Ἰουδαῖοι ἔδωσαν τα Χριστιανῶν διαπαίζοντες. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γυνὴ τις Υπατία ἦν, πατέρα μὲν αὐχῆσασα Θέωνα τὸν φιλόσοφον, μαθητευθεῖσα δε καλῶς τῷ πατρί· ἐπὶ τόσον παρήνεγκε τοὺς μαθήμασιν, ὡς υπερβῆναι μήτοι γε τοὺς κατ' αὐτὴν φιλοσόφους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ πολλοῦ γεγεννημένους· χρηματίσαι δε καὶ διάδοχον τῆς Πλατωνικῆς ἀπὸ Πλωτίνου καταγομένης διατριβῆς. Πρόχειρος δ' ἦν πᾶσι τοὺς βουλομένοις τὴν τῶν μαθημάτων γνῶσιν ἐκτίθεσθαι· ὅθεν καὶ ὅσοι φιλοσοφεῖν ἐρωτικῶς εἶχον, παρ' αὐτὴν ἔτρεχον, οὐ μόνον διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῇ σεμνὴν παρρησίαν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοὺς ἀρχουσι σωφρόνως προσήρχετο. Καὶ οὐκ ἀσχημον ἐδόκει αὐτὴν ἐν μέσῳ παρεῖναι ἀνδρῶν· πᾶσι γὰρ δι' αἰδοῦς ἦν τῆς σωφροσύνης υπερβολή, καὶ ἀνά στόμα πᾶσι καὶ διὰ θαύματος ἠγετο. Τότε δ' οὖν ὁ φθόνος καὶ κατὰ ταύτης ὠπλίζετο· συχνότερον γὰρ παρά τῳ Ορέστη φοιτῶσα, διαβολὴν κατ' αὐτῆς ἐκίνει τοὺς περὶ Κύριλλον κληρικοὺς, ὡς ἀρ' ἐκείνη εἰη μὴ συμβῆναι πρὸς καταλλαγὰς εἴσα Κυρίλλῳ τὸν ἐπαρχον. Καὶ δη τινὲς ἐκείνων ἐνθερμον Κυρίλλῳ τρέφοντες ἔρωτα, ὧν ἠγεῖτο Πέτρος τις ἀναγνώστου τάξιν πληρῶ, ἐπανιούσαν πόθεν συντηρήσαντες, τοῦ δίφρου καθελόντες, ἐπὶ ἐκκλησίαν, ἡ Καίσαρός ἐστὶ ἐπώνυμος, εἶλκον· ἐκείσε τε περιδύσαντες αὐτὴ τὴν εσθήτα, οστράκοις ἀνείλον· ἔπειτα εἰς μέλη διασπάσαντες, δαπάνην ἐπαφήκαν πυρί. Τούτο πραχθέν, οὐκ ἐλάχιστον μῶμον περιήψε Κυρίλλῳ καὶ τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ· τοὺς γὰρ αἰρουμένοις Χριστῷ ἐπεσθαι ἀλλότριον πάντῃ φθόνος, καὶ φιλονεικίαι, καὶ

έριδες, μάχαι τε προς τούτοις και φόνου, και όσα δη παραπλήσια. Τετάρτω μεν ουν έτει Κυρίλλου την Αλεξάνδρου επιτροπεύοντος, ταύτα επράχθη, Θεοδοσίου δε έκτον έτος διανύοντος τη αρχή, εν μηνί Μαρτίω τελουμένων νηστειών.

Απόδοση (δική μου):

Περί της φιλοσόφου Υπατίας, η οποία φονεύθηκε από τους κληρικούς του Κυρίλλου· και περί της δίκης που έδωσαν οι Ιουδαίοι επειδή ενέπαιζαν τα χριστιανικά πράγματα. Στην Αλεξάνδρεια ήταν κάποια γυναίκα με το όνομα Υπατία, η οποία είχε για καύχημά της τον πατέρα της τον Θέωνα, η οποία μαθήτευσε καλώς σε αυτόν. Τόσο προόδευσε στις γνώσεις ώστε όχι μόνο ξεπέρασε τους φιλοσόφους της εποχής της αλλά και όσους είχαν γεννηθεί πολύ παλαιότερα. Χρημάτισε δε και διάδοχος της πλατωνικής σχολής που κατάγονταν από τον Πλωτίνο. Ήταν έτοιμη να εκθέσει τη γνώση των μαθημάτων σε όλους όσους ήθελαν. Για αυτό και όσοι είχαν έρωτα εις το φιλοσοφείν, έτρεχαν σε αυτήν όχι μόνο για το σεμνό της χαρακτήρα, αλλά και γιατί προσέρχονταν στους άρχοντες με σωφροσύνη. Και δεν της φαίνονταν άσχημο το να βρίσκεται ανάμεσα σε τόσους άνδρες. Διότι σε όλους συμπεριφέρονταν με αιδώ και υπερβολική σωφροσύνη, και την έβλεπαν όλοι με θαυμασμό. Τότε κινήθηκε εναντίον της ο φθόνος. Διότι σύχναζε περισσότερο με τον Ορέστη, σαν τάχα να ήταν εκείνη η αιτία που δεν γίνονταν συμφιλίωση του επάρχου με τον Κύριλλο. Και επειδή κάποιοι από αυτούς έτρεφαν ένθερμο έρωτα προς το πρόσωπο του Κυρίλλου, των οποίων ηγείτο κάποιος Πέτρος που είχε την τάξη του αναγνώστου, παρακολουθούσαν επιβλέποντας από πού θα έρθει, την κατέβασαν από την άμαξα, την έφεραν στην εκκλησία, που επονομάζεται Καισάρειον. Εκεί, αφού της έβγαλαν το φόρεμα, την σκότωσαν με θραύσματα αγγείου. Έπειτα, αφού την διαμέλισαν, την κατέκαψαν με πυρ. Με αυτήν την πράξη, δεν αποδόθηκε και ελάχιστος μώμος στον Κύριλλο και την εκκλησία του. Σε αυτούς που επιλέγουν να ακολουθούν τον Χριστό είναι αλλότριο πράγμα οι φθόνου, οι φιλονικίες, οι έριδες, οι μάχες και οι φόνου, και όσα είναι παραπλήσια αυτών. Αυτό πράχθηκε κατά το τέταρτο έτος του Κυρίλλου επιτροπεύοντος την πόλη του Αλεξάνδρου (ενν. την Αλεξάνδρεια), διανύοντας ο Θεοδόσιος τον έκτο χρόνο της εξουσίας του, τον Μάρτιο μήνα όπου τελούνταν οι νηστείες.

Ο συγγραφέας έζησε μεταξύ του 13ου και 14ου αιώνας (1253-1335). Αν κατά πολύ μεταγενέστερος, ωστόσο είναι αξιόπιστος καθότι εξαρτά (όπως βλέπουμε) άμεσα

το κείμενό του από αυτό του Σωκράτους.

Όπως γράφει και η Maria Dzielska, «Ο Νικηφόρος Κάλλιστος επαναλαμβάνει την άποψη του Σωκράτη» (Υπατία η Αλεξανδρινή, σ. 181).

Μεταξύ των δύο κειμένων δεν υπάρχει πραγματική διαφορά, τόσο όσον αφορά στο ποιοί διηγείραν τον φθόνο και τη διαβολή κατά την Υπατίας, όσο και στο ποιοί διέπραξαν την άνανδρη δολοφονία. Ο Σωκράτης γράφει ότι ο φθόνος και η διαβολή ξεκίνησαν «*παρὰ τῷ τῆς ἐκκλησίας λαῶ*», και ο Νικηφόρος, «*τοῖς περὶ Κύριλλον κληρικοῖς*». Ο Σωκράτης αναφέρει ότι το εκτελεστικό ὄργανο ἦταν οἱ «*συμφρονήσαντες ἄνδρες τὸ φρόνημα ἔνθερμοι, ὧν ἠγεῖτο Πέτρος τις ἀναγνώστης*», και ο Νικηφόρος ὅτι ἦταν «*τινὲς ἐκείνων ἐνθερμον Κυρίλλω τρέφοντες ἔρωτα, ὡν ἠγεῖτο Πέτρος τις ἀναγνώστου τάξιν πληρῶ*». Ο Νικηφόρος, αἰῶνες μετὰ, δεν νιώθει κανέναν ενδοιασμό στο να εκφραστεί σαφέστερα. Θέτοντας τα πράγματα ὑπὸ μια λογική σειρά, μπορούμε να ισχυριστούμε ὅτι οἱ κληρικοὶ που πλαισίωναν τον Κύριλλο ἀναψαν τη φωτιά του φθόνου στο ἐκκλησιασμά, που και ἐκεῖνοι ἔλαβαν ἀπὸ τον Κύριλλο. Ἄλλωστε, οἱ τρόποι του Κυρίλλου δεν ἦταν ἀπὸ τους πιο φρόνιμους, ὅπως διαβάσαμε ἀρχικά στις ἐπιστολές που του ἔστειλε ο ἴδιος ο πνευματικὸς του πατέρας. Στο Πηδάλιο, ο Νικόδημος ο Ἁγιορείτης μας πληροφορεῖ ὅτι ο Κύριλλος συνέχισε να μισεῖ τον Χρυσόστομο ἀκόμα και μετὰ το θάνατό του, και ὅτι τελικά ἐμφανίστηκε ἡ... Παναγία και του εἶπε να επαναφέρει το ὄνομά του στα δίπτυχα (σ. 554). Αν μισούσε τους τεθνεώτας που δεν του ἔστεκαν ἐμπόδιο, θα δίσταζε να μισεῖ τους ζώντας που του ἔστεκαν πολιτικό ἐμπόδιο; Οἱ κληρικοὶ με τη σειρά τους, ἔδωσαν στους «ἐνθερμούς» και φανατισμένους οπαδούς το καθήκον της «βρώμικης» δουλειάς. Σε αὐτή τη μερίδα, ἀρχηγός ἦταν κάποιος Πέτρος, που ἦταν ἀναγνώστης.

Τί ἦταν ο «ἀναγνώστης»; Ἦταν μια διακονία-υπηρεσία κατὰ την οποία ο ἔχων την τάξη του ἀναγνώστου ἔστεκε ψηλά στη μέση του ναοῦ και διάβαζε στον λαό τα ἐκκλησιαστικά κείμενα. Δεν μετεῖχε σε κάποιο βαθμὸ ἱεροσύνης, ὡστόσο ἀνήκε στο ἐκκλησιαστικό «τάγμα» (Πηδάλιο, σ. 187), δεχόμενος χειροτονία (Πηδάλιο, σ. 38, σημ. 2). Μάλιστα, ο Νικόδημος ο Ἁγιορείτης, σε σχόλιό του στον κανόνα ΛΓ΄ της Ἑκτης «οἰκουμενικῆς» συνόδου, ο οποίος διορθώνει την Ἐκκλησία των Ἀρμενίων ὅπου ἐγκαθιστούσε Ἀναγνώστες ἀνευ χειροτονίας, γράφει τα ἐξῆς: «*Και προς τούτοις, ὅτι να μην αφήνουν κανένα να ἀναγινώσκη ἐπάνω εἰς τον ἀμβωνα τα θεία λόγια εἰς τον λαόν, ἀν πρώτον δεν λάβη ἀπὸ τον ἀρχιερέα Ἀναγνώστου σφραγίδα Κανονικῆν. Ὅποιος δε παρὰ ταῦτα ποιήση να ἀφορίζεται*» (ο. π. σ. 207).

Αυτή η υπηρεσία μαρτυρείται πολύ νωρίτερα από τα χρόνια του Κυρίλλου, στις Αποστολικές διαταγές (Πηδάλιο, σ. 208, σημ. 1). Ο Βασίλειος Στεφανίδης γράφει σχετικά: «Τα εκκλησιαστικά βιβλία ήσαν γεγραμμένα με συνεχή γραφήν, άνευ διακρίσεως προτάσεων και λέξεων. Η ανάγνωσις αυτών ήτο δύσκολος, ήτο δε ανάγκη να γίνεται καλή απαγγελία. Ένεκα τούτων ιδρύθησαν δύο νέα υπουργήματα, το του “αναγνώστου” και του “εξορκιστού”. Ο μεν πρώτος ανεγίνωσκε τα επ’ εκκλησίας αναγνώσματα, ο δε δεύτερος, τας εξορκιστικάς ευχάς. Ο εξορκιστής ήτο ανώτερος του αναγνώστου. Αμφότερα ευρίσκοντο εις στενήν σχέσιν μετά των χαρισμάτων του Αγίου Πνεύματος και των χαρισματούχων, ως φαίνεται εκ των επομένων χωρίων· “πρόσεχε τη αναγνώσει, τη παρακλήσει, τη διδασκαλία” [Ά προς Τιμόθεον, 4.13], “ειδώς (ο αναγνώστης), ότι ευαγγελιστού τόπον εργάζεται” [Αποστολική Διάταξις]» (Εκκλ. Ιστορία, σ. 94).

Σε αυτή την τάξη ανήκε και ο Πέτρος, ο αρχηγός των φονιάδων.

4. Λεξικό Σούδα

Αντιγράφω μόνο τα επίμαχα από το μεσαιωνικό λεξικό «Σούδα» (Έκδοση Βερολίνου, Immanuelis Bekker, 1854, σ. 1067).

Αύτη διεσπάσθη παρά Αλεξανδρέων, και το σώμα αυτής υβρισθέν καθ’ όλην την πόλιν διεπάρη. Τούτο δε πέπονθε δια φθόνον και δια την υπερβάλλουσαν σοφίαν και μάλιστα εις τα περί αστρονομίαν, ως μεν τινές, υπό Κυρίλλου, ως δε τινές, δια το έμφυτον των Αλεξανδρέων θράσος και στασιώδες· τον Γεώργιον σκόπει και τον Προτέριον. [...] Ήδη γουν ποτέ συνέβη τον επισκοπούντα την αντικείμενην αίρεσιν Κύριλλον, παριόντα δια δε του οίκου της Υπατίας, ιδείν πολύ ωθισμόν όντα προς ταις θύραις επίμιξ ανδρών και ίππων, των μεν προσιόντων των δε απιόντων, επερωτήσαντα ο δε τι είη το πλήθος και περί ου κατά την οικίαν ο θόρυβος, ακούσαι παρά των επομένων ότι προσαγορεύοιτο νυν η φιλόσοφος Υπατία, και εκείνης είναι την οικίαν. Μαθόντα δε ούτω δηχθήναι την ψυχήν ώστε φόνον αυτή ταχέως επιβουλεύσαι πάντων φόνων ανοσιωτάτον· προελθούσι γαρ κατά το ειωθός επιθέμενοι πολλοί αθρόοι θηριώδεις άνθρωποι, ως αληθώς σχέτλιοι, ουδέ θεών όπιν ειδότες ούτε ανθρωπων νέμεσιν, αναιρούσι την φιλόσοφον, άγος τούτο μέγιστον και όνειδος προστριψάμενοι τη πατρίδι. Και ο βασιλεύς ηγανάκτισεν επί τούτο, ει μη Αιδέσιος εδωροδοκήθη και των μεν σφαγέων αφείλετο την ποινήν, εφ’ εαυτόν δε και το γένος το αφ’ εαυτού ταύτην απεσπάσατο, και εξέπλησε δίκην ο τούτου έκγονος...

Απόδοση (δική μου):

Αυτή τεμαχίστηκε από τους Αλεξανδρινούς, και το σώμα της αφού ατιμάσθηκε (ενν. εξαιτίας του ότι διαμελίστηκε), διεσπάρη σε όλη την πόλη. Τούτο το έπαθε εξαιτίας του φθόνου, όπως λένε κάποιοι από τον Κύριλλο, όπως λένε άλλοι από το έμφυτο θράσος και την τάση προς στάσεις (ενν. των Αλεξανδρινών) -βλέπε την περίπτωση του Γεωργίου και του Προτερίου, και εξαιτίας της υπερβολικής της σοφίας και ακόμα περισσότερο για την γνώση της περί των αστρονομικών θεμάτων... Συνέβη κάποια στιγμή να περάσει από την οικεία της Υπατίας ο Κύριλλος που ήταν επίσκοπος της αντίθετης παράταξης, και να δει συνωστισμό ανθρώπων και ίππων προς τις θύρες, των μεν να πηγαίνουν των δε άλλων να φεύγουν, να ρωτήσει για ποιον λόγο η συγκέντρωση του πλήθους και γιατί γίνονταν η φασαρία κατά την οικία, να ακούσει από τους ακολούθους του ότι χαιρετούσαν την φιλόσοφο Υπατία, και ότι η οικεία είναι δική της. Αφού έμαθε, τόσο πληγώθηκε στην ψυχή ώστε επιβουλεύθηκε ταχέως εναντίον της φόνου, τον πιο ανόσιο από όλους τους φόνους· διότι έτρεξαν, κατά το σύνηθες, πολλοί θηριώδεις άνθρωποι, ως πραγματικά απάνθρωποι, που δεν γνωρίζουν ούτε την τιμωρία των θεών ούτε των ανθρώπων την ανταπόδοση, σκοτώνουν τη φιλόσοφο, τόσο μεγάλο μίσος και όνειδος φέρνοντας στην χώρα. Και ο βασιλιάς αγανάκτησε για αυτό, αλλά ο Αιδέσιος δωροδοκήθηκε και χαρίστηκε η ποινή στους σφαγείς, όμως τόσο ο ίδιος όσο και οι συγγενείς του τιμωρήθηκαν (ενν. από τη θεία δίκη) όταν πλήρωσε ακριβά ο ανιψιός του.

Το ότι ασκείται αποκάλυπτα κριτική κατά του Κυρίλλου, δεν είναι σοβαρός λόγος για να απορριφθούν οι πληροφορίες του λεξικού. Η κριτική δεν ασκείται αυθαίρετα, αλλά με βάση τις πηγές που είχαν οι συντάκτες. Η Dzielska γράφει ότι το λεξικό (και κατ' επέκταση οι πληροφορίες του) ανήκει στις ιστορικές πηγές και όχι τις μυθιστορηματικές ή τους θρύλους που απορρίπτονται (σ. 18/ σ. 50). Αναφέρει ότι σε αυτό υπάρχει η επίδραση του Σωκράτους, τον οποίο θεωρεί ως την καλύτερη πηγή (σ. 203). Σε αυτό συμπεριλαμβάνεται μέρος όσων έχει γράψει ο Δαμάσκιος στον «Βίο του Ισιδώρου». Κάποιοι θεωρούν ότι ο Δαμάσκιος που γράφει σε μεταγενέστερο χρόνο από τα συμβάντα, γράφει προκατειλημμένα όταν αναφέρεται στο προσωπικό φθόνο του Κυρίλλου κατά της Υπατίας, διότι τίποτα δεν φανερώνει ότι ο Κύριλλος θα προχωρούσε σε ένα τέτοιο αποτρόπαιο σχέδιο δολοφονίας για κάποιον αντίπαλό του (κατά τον J. M Rist), και ότι είναι απίθανο ο Κύριλλος να ανακάλυψε τη δημοτικότητα της Υπατίας το έτος 415, ενώ ήταν ήδη στην επισκοπή από το έτος 412 (κατά τον Pierre Chuvin).

Ας όμως δούμε τι γράφει η Maria Dzielska επ' αυτού. «Ανεξαρτήτως αν ήταν άμεσα ή έμμεσα αναμειγμένος, ο Κύριλλος παραβίασε τις αρχές της χριστιανικής ηθικής τάξης, τις οποίες ήταν ταγμένος να τηρεί και να αναπτύσσει. Δεν μπορούσε να συμβιβαστεί με την πιθανή απώλεια της επιρροής του. Η Υπατία και, μέσω αυτής, ο Ορέστης, βρίσκονταν στην ηγεσία της αλεξανδρινής ελίτ. Ο Κύριλλος, με τις φιλοδοξίες του πληγωμένες και κατατρυχόμενος από απογοήτευση και φθόνο, έγινε πολύ επικίνδυνος. Ο Σωκράτης, ο Ησύχιος και ο Δαμάσκιος θεωρούν τη ζηλοφθονία του Κυρίλλου αιτία του θανάτου της Υπατίας. Από τους τρεις, ο Δαμάσκιος εκτοξεύει τις σοβαρότερες και πιο συγκεκριμένες κατηγορίες εναντίον του πατριάρχη• για να αποδείξει τον φθόνο του αναφέρει το περιστατικό σχετικά με τον Κύριλλο που πέρασε έξω από σπίτι της Υπατίας και είδε ένα μεγάλο πλήθος να περιμένει την εμφάνισή της. Η ανασύνθεσή μας του υπόβαθρου και της πορείας των γεγονότων που είχαν σαν αποτέλεσμα τον θάνατό της, αφαιρούν από αυτή τη μικρή ιστορία την αίσθηση του αφελούς μύθου του κακού Κυρίλλου και της ευγενούς Υπατίας. Μετατρέπεται σε μια ιστορία όπου κυριαρχεί η στενοκεφαλιά και το καταστροφικό πάθος του επισκόπου. Δεν έχουμε, πάντως, αποδείξεις από άλλες πηγές για να επιβεβαιώσουμε από πού αντλεί τα συμπεράσματά του ο Δαμάσκιος σε ό,τι αφορά αυτό το περιστατικό, δεδομένου ότι αφήνει να εννοηθεί μια στενή σχέση ανάμεσα στο πάθος και στην επιθυμία του Κυρίλλου για φόνο. Ο Δαμάσκιος είναι πεπεισμένος ότι ο Κύριλλος σχεδίασε τη δολοφονία της Υπατίας και την πραγματοποίησε με τη βοήθεια των ανθρώπων του. Για τον Σωκράτη, ο φθόνος για την επιτυχία και το γόητρο της Υπατίας στους κύκλους της άρχουσας τάξης ήταν ο αποφασιστικός παράγων της δολοφονίας της. Από το κείμενο στο οποίο αναφέρει το καταστροφικό αίσθημα του φθόνου για τις «επίγειες» τιμές της Υπατίας προκύπτει ότι έχει στη σκέψη του τον Κύριλλο και το κόμμα του, έστω και αν δεν αναφέρει το όνομά του» (Υπατία η Αλεξανδρινή, σ. 182- 184).

Να λοιπόν που και ο Σωκράτης στον ίδιο φθόνο αναφέρεται, διαψεύδοντας εδώ τους ισχυρισμούς του Rist. Όμως ούτε η κρίση του Pierre Chuvin είναι ορθή. Κρίνοντας από το δεύτερο μέρος της αναφοράς στην Υπατία που βρίσκεται στο μεσαιωνικό λεξικό και είναι από τον Δαμάσκιο, παρατηρούμε τα εξής:

Α) δεν αναφέρεται ότι ανακάλυψε τυχαία τη δημοτικότητα της φιλοσόφου, αλλά ότι πληροφορήθηκε ότι το συγκεκριμένο σπίτι ήταν της Υπατίας. «Ήδη γουν ποτέ συνέβη τον επισκοπούντα την αντικείμενην αίρεσιν Κύριλλον, παριόντα δια δε του οίκου της Υπατίας, ιδείν πολύ ωθισμόν όντα προς ταις θύραις επίμιξ ανδρών και

ίππων, των μεν προσιόντων των δε απιόντων, *επερωτήσαντα ο δε τι εΐη το πλήθος και περί ου κατά την οικίαν ο θόρυβος, ακούσαι παρά των επομένων ότι προσαγορεύοιτο νυν η φιλόσοφος Υπατία, και εκείνης είναι την οικίαν*».

B) Πουθενά δεν αναφέρεται ότι αυτό συνέβη το 415. Στο κείμενο δεν ορίζεται συγκεκριμένη εποχή ή έτος. «*Ήδη γουν ποτέ συνέβη τον επισκοπούντα την αντικείμενην αίρεσιν...*». Αυτό μπορεί να συνέβη την οποιαδήποτε στιγμή από το 412 που άρχισε η επισκοπή του, έως το 415 που μαρτύρησε η Υπατία στα χέρια του χριστιανικού όχλου. Επίσης, για ποιόν λόγο θα έπρεπε την επομένη ή σε πολύ σύντομο διάστημα από αυτό, να έγινε η δολοφονία; Η Υπατία είχε ισχυρές διασυνδέσεις με την ανώτερη τάξη, και δεν θα ήταν εύκολο ούτε για τον Κύριλλο να της στήσει παγίδα. «*Μαθόντα δε ούτω δηχθήναι την ψυχήν ώστε φόνον αυτή ταχέως επιβουλεύσαι πάντων φόνων ανοσιωτάτον...*». Αυτό που έγινε ταχέως, ήταν η επιβουλή του φόνου. Το αν έγινε και η πράξη ταχέως, αυτό είναι κάτι που δεν μας λέει το κείμενο.

5. Ιωάννης Μαλάλας

*Ο δε βασιλεύς Θεοδοσίος εν τοις αυτοίς χρόνοις έκτισε την μεγάλην εκκλησίαν εν Αλεξανδρεία ήτις λέγεται έως του νυν η Θεοδοσίου· εφίλει γαρ Κύριλλον τον επίσκοπον Αλεξανδρείας. Κατ' εκείνον δε τον καιρόν **παρρησίαν λαβόντες** υπό του επισκόπου οι Αλεξανδρείς έκαυσαν φρυγάνοις αυθεντήσαντες Υπατίαν την περιβόητον φιλόσοφον (Χρονογραφία, Λόγος ΙΔ)*

Απόδοση (δική μου):

Ο βασιλιάς Θεοδοσίος στα ίδια χρόνια, έκτισε την μεγάλη εκκλησία στην Αλεξάνδρεια η οποία λέγεται μέχρι και σήμερα "εκκλησία του Θεοδοσίου". διότι ήταν φίλος με τον Κύριλλο, τον επίσκοπο της Αλεξανδρείας. Κατά τον καιρό εκείνο, αφού έλαβαν παρρησία από τον επίσκοπο, οι Αλεξανδρινοί έκαψαν σε φρύγανα την περιβόητη φιλόσοφο Υπατία, αφού την βασάνισαν

«Παρρησία» σημαίνει μεταξύ των άλλων «ελευθερία ενεργείας, ισχύς προς δράσιν» (Μέγα ετυμολογικό Δ. Δημητράκος, τ. ΙΑ, σ. 5570).

Σχολιάζει η Dzielska: «Ο Μαλάλας επαναλαμβάνει ότι ο Κύριλλος είχε αντιληφθεί την ψυχολογία των αλεξανδρινών μαζών και, κυρίως, των ομάδων που ήταν με το μέρος του. Βέβαιος για τον φθόνο και την εχθρότητα του πατριάρχη προς την

Υπατία, ο Μαλάλας τον κατηγορεί ότι παρακίνησε τον όχλο να τη σκοτώσει. Αναφέρει ότι ο Κύριλλος έδωσε στους Αλεξανδρινούς» (ίσως να εννοεί τους παραβολάνους) την ελευθερία για δράση εναντίον μιας σπουδαίας και σεβάσμιας ηλικιωμένης γυναίκας» (Η Υπατία η Αλεξανδρινή, σ. 184). Η πληροφορία του Μαλάλα είναι αρκετά σαφής για όποιον ξέρει ανάγνωση και είναι φιλαλήθης.

6. Χρονικό Ιωάννου Νικίου

Ας δούμε τι γράφει η Πολωνή ιστορικός για το χρονικό αυτό...

«Το Χρονικό του Ιωάννη Νικίου του 7ου αιώνα, πιο γνωστό σαν Χρονικό του Ιωάννη, επισκόπου Νικίου, μεταφρασμένο από τον R. H. Charles (Οξφόρδη, 1916), έχει εξαιρετική σπουδαιότητα. Ο επίσκοπος Νικίου στην Κάτω Αίγυπτο, που γεννήθηκε στη διάρκεια της κατοχής της Αιγύπτου από τους Άραβες, έγραψε την ιστορία του κόσμου από τον Αδάμ μέχρι την εποχή του. Το Χρονικό του αποτελεί πολύτιμη πηγή για την ιστορία του Βυζαντίου και της βυζαντινής Αιγύπτου. Το έργο του διασώθηκε μέσω μιας αιθιοπικής έκδοσης που είχε αντιγραφεί από ένα αραβικό κείμενο. Το γεγονός αυτό δεν μειώνει την αξία του, δεδομένου ότι προέρχεται από έναν συγγραφέα ο οποίος είχε πρόσβαση στα αρχεία της αλεξανδρινής εκκλησίας που δεν υπάρχουν πλέον. Το Χρονικό του Ιωάννη Νικίου είναι η μοναδική διασωθείσα πηγή που εμφανίζει την Υπατία κάτω από δυσμενές πρίσμα, σαν μια παγανίστρια φιλόσοφο αφοσιωμένη σε απόκρυφες πρακτικές: Αστρολογία, μαγεία και μαντική. Το έργο του, μαζί με εκείνο του Σωκράτη, είναι η βασικότερη και συνεπέστερη πηγή για την ανασύνθεση των γεγονότων που συνδέονται με τις δραστηριότητες της Υπατίας στην Αλεξάνδρεια και τις συνθήκες του θανάτου της» (ο. π. σ. 202-203).

Κατά τον χρονογράφο, την σκότωσε πλήθος πιστών, των οποίων ηγείτο ο Πέτρος.

Η ανίχνευση των ευθυνών του Κυρίλλου. Κριτική στις κρίσεις των ερευνητών.

α) Οι ανακρίβειες και οι δικαιολογίες του Rist.

Ο J. M. Rist γράφει τα εξής: «*That Cyril was a violent and hot-headed man, his dealings with Nestorius and the general tenor of his administration of his see make clear. But there is nothing in his career which would suggest that he would plot a murder through mere envy of someone else's popularity, as the Suda suggests. No evidence is offered by the Suda that Cyril had any hand in the crime*».

Δηλαδή (μετάφραση δική μου), «Το ότι ο Κύριλλος ήταν βίαιος και θερμοκέφαλος άνθρωπος/φανατικός, είναι ξεκάθαρο από τις συνδιαλλαγές του με τον Νεστόριο και τη γενική οξύτητα της διαχειρίσεώς του. Αλλά δεν υπάρχει κάτι στην καριέρα του το οποίο θα υπονοούσε ότι θα μπορούσε να σχεδιάσει έναν φόνο από καθαρό φθόνο εξαιτίας της δημοτικότητας κάποιου άλλου, όπως εισηγείται η Σούδα. Καμία μαρτυρία δεν δίνει η Σούδα ότι ο Κύριλλος είχε κάποιο μερίδιο στο έγκλημα» (Hypatia, Phoenix, τόμ., 19, αρ. 3, (1965), σελ. 222).

Όμως ο Σωκράτης (τον οποίο η Σούδα λαμβάνει υπόψη όπως και τους Δαμάσκιο, Ησύχιο, και Φιλοσόργιο), χωρίς βεβαίως να καταγγέλλει άμεσα τον Κύριλλο, δεν μας λέει ότι η δολοφονία έγινε εξαιτίας του φθόνου για τη δημοτικότητα. Απεναντίας, μας λέει α) ότι ο πατριάρχης ήταν εκείνος που ήθελε να ασκεί έλεγχο πάνω στα πολιτικά πράγματα της Αλεξανδρείας, β) ότι η Υπατία είχε άμεση επικοινωνία με τους άρχοντες οι οποίοι την σέβονταν απεριόριστα, γ) ότι βλέποντάς την να κάνει παρέα πολύ συχνά με τον Ορέστη, κινούμενοι από φθόνο εντός της Εκκλησίας, έπλασαν τη διαβολή ότι εκείνη ήταν το εμπόδιο που δεν επέρχονταν συμφιλίωση μεταξύ Κυρίλλου και επάρχου. Υπενθυμίζω αυτό που λέει και η Πολωνή ιστορικός: «Ο Σωκράτης, ο Ησύχιος και ο Δαμάσκιος θεωρούν τη ζηλοφθονία του Κυρίλλου αιτία του θανάτου της Υπατίας» (Υπατία η Αλεξανδρινή, σ. 183).

Επίσης, το λεξικό Σούδα δεν λέει ακριβώς αυτό που γράφει ο Rist. Ας προσέξουμε την διατύπωση: «Τούτο δε (ενν. την δολοφονία) πέπονθε **δια φθόνον και δια την υπερβάλλουσαν σοφίαν** και μάλιστα εις τα περί αστρονομίαν, ως μεν τινές, υπό Κυρίλλου, ως δε τινές, δια το έμφυτον των Αλεξανδρέων θράσος και στασιώδες».

Συνεπώς, το λεξικό δίνει δύο λόγους. Πρώτος ο φθόνος και δεύτερος το ότι διέπρεπε στις επιστήμες. Δεν είναι παράλογο αυτό, καθώς οι ίδιες οι Γραφές απαγορεύουν ρητώς στην γυναίκα να διδάσκει. Αυτό για τους πιστούς είναι μια «αλήθεια» που ισχύει όχι μόνο για το εκκλησίασμα, αλλά καθολικώς. Σίγουρα αυτά συνδέονται. Αλλά ο φθόνος δεν περιορίζεται μόνο εκεί. Το λεξικό αναφέρει παρακάτω: «Ούτω δε έχουσα την Υπατίαν, εν τε τοις λόγοις εντρεχή ούσα και διαλεκτικήν εν τε τοις έργοις εμφρονά τε και πολιτικήν (...) η οι τε άρχοντες αεί προχειριζόμενοι της πόλεως εφοίτων πρώτοι προς αυτήν (...) το όνομα φιλοσοφίας έτι μεγαλοπρεπές τε και αξιάγαστον είναι εδόκει τοις μεταχειριζόμενοις τα πρώτα της πολιτείας» (Έκδοση Βερολίνου, Immanuelis Bekker, 1854, σ. 1067). Να λοιπόν που το λεξικό μας πληροφορεί (όπως και ο Σωκράτης), ότι η πολιτική αφρόκρεμα φοιτούσε στην Υπατία και ότι η φιλοσοφία ήταν αγαπητή σε αυτούς

που διαχειρίζονταν τα κοινά της πόλης. Δεν είναι αυτά λόγοι ικανοί ώστε να προξενήσουν το φθόνο του Κυρίλλου; Μια γυναίκα που είχε τέτοια επιρροή, όχι εξαιτίας κάποιου αξιώματος, αλλά λόγω της προσωπικότητάς της, δεν αποτελούσε εμπόδιο στον έλεγχο που ήθελε να επιβάλλει ο Κύριλλος επί των πολιτικών πραγμάτων; Για αυτό στη συνέχεια, γράφει ο Rist: «*According to the Suda Hypatia was έμφρονά τε και πολιτικήν. It seems that it was to this public activity and to her public position rather than to her purely philosophical or even astronomical interests that she owed her death. There appears no reason to implicate Cyril in the murder itself; Cyril's crime was more probably to try and hush the matter up-bribery is mentioned in the Suda-in the vain hope of turning the spotlight of publicity away from such a disreputable event in the history of the Alexandrian church. His efforts to secure this only led to the belief, so welcome to such writers as Philostorgius and so gleefully accepted by latter-day haters of ecclesiastical power, that he himself was the organizer of the assassination*»(σ. 224).

Μετάφραση (δική μου) : «Σύμφωνα με τη Σούδα, η Υπατία ήταν “έμφρονά τε και πολιτική”. Φαίνεται ότι εξαιτίας αυτής της δημόσιας δραστηριότητας και θέσης περισσότερο παρά στα καθαρά φιλοσοφικά και ακόμα αστρονομικά της ενδιαφέροντα όφειλε τον θάνατό της. Δεν φαίνεται να υπάρχει λόγος να εμπλακεί ο Κύριλλος στο φόνο αυτό καθ’ αυτό. Το έγκλημα του Κυρίλλου ήταν πιθανότερα το ότι προσπάθησε να συγκαλύψει/αποσιωπήσει το ζήτημα -ως δωροδοκία αναφέρεται στη Σούδα- με την ανώφελη ελπίδα ότι θα έστρεφε τα φώτα της δημοσιότητας μακριά από ένα τόσο αισχρό περιστατικό στην ιστορία της αλεξανδρινής Εκκλησίας. Μόνο οι προσπάθειές του να το εξασφαλίσει οδήγησαν στην πεποίθηση ότι ο ίδιος ήταν ο οργανωτής της δολοφονίας, δίνοντας έτσι το δικαίωμα σε τέτοιους συγγραφείς όπως τον Φιλοστόργιο που τόσο ευπρόσδεκτα υιοθετήθηκε από τους κατοπινούς μισητές της εκκλησιαστικής δύναμης».

Η Maria Dzielska ανταπαντά: «Ο αγώνας ανάμεσα στον πατριάρχη και στον έπαρχο για τη διεκδίκηση της πολιτικής ισχύος και της επιρροής της Εκκλησίας στα κοσμικά θέματα τερματίστηκε με τον θάνατό της. Την σκότωσαν άτομα που βρίσκονταν στην υπηρεσία του Κυρίλλου. Ήταν μια πολιτική δολοφονία που προκλήθηκε από τις μακροχρόνιες διαμάχες στην Αλεξάνδρεια. Με αυτή την εγκληματική πράξη χάθηκε ένας ισχυρός υποστηρικτής του Ορέστη. Ο έπαρχος όχι μόνο εγκατέλειψε τον αγώνα εναντίον του πατριάρχη, αλλά έφυγε για πάντα από την Αλεξάνδρεια» (σ. 191- 192).

Φυσικά ο Κύριλλος δεν θα εμπλέκονταν ποτέ άμεσα σε μια τέτοια υπόθεση. Ειδικά όταν είχε τόσους αντιπάλους γύρω του, οι οποίοι περίμεναν κάποιο στραβοπάτημά του για να τον κατηγορήσουν. Το ότι όμως προσπάθησε να συγκαλύψει το πράγμα και όχι να βρει και να τιμωρήσει τους ενόχους, δεν δημιουργεί σοβαρές υποψίες για το άτομό του;

β) J.C. Robertson (αναφέρεται από τον ιστορικό Philip Schaff, στο «History of the Christian church», Vol. 3 (Chapter X, §171. Cyril of Alexandria).

Γράφει: «*That Cyril had any share in this atrocity appears to be an unsupported calumny; but the perpetrators were mostly officers of his church, and had unquestionably drawn encouragement from his earlier proceedings*».

Δηλαδή (μετάφραση δική μου), «*Το ότι ο Κύριλλος είχε κάποια συμμετοχή σε αυτήν την θηριωδία, φαίνεται να είναι μια αστήρικτη συκοφαντία: αλλά οι αυτουργοί ήταν κυρίως υπάλληλοι της Εκκλησίας, και ήταν αναμφιβόλως ενθαρρυσμένοι από τις προηγούμενες του ενέργειες*».

Πέρα από τον αντιφατικό ισχυρισμό περί αστήρικτης συκοφαντίας από τη μια και τη παραδοχή του γεγονότος από την άλλη ότι ήταν ενθαρρυσμένοι από τις ενέργειες του πατριάρχου τους, έχουμε τον Σωκράτη που γράφει πως ο Κύριλλος ανακήρυξε ως «μάρτυρα» τον Αμμώνιο, δίνοντάς τον παράλληλα ως πρότυπο προς μίμηση στον όχλο. Δεν είχε λοιπόν έστω και έμμεση συμμετοχή, από τη στιγμή που ποτέ δεν τιμώρησε τους ενόχους, και που αντί να καταλαγιάσει τα πάθη του ποιμνίου του, τα διηγείρε;

γ) W. Bright, (όπως παρατίθεται από τον P. Schaff, ίδιο έργο).

«*Similarly W. Bright (A History of the Church from 313 to 451, p. 275): "Had there been no onslaught on the synagogues, there would doubtless have been no murder of Hypatia*».

Δηλαδή (μετάφραση δική μου), «*Όμοια (σημ. εννοεί τον Robertson που είχε μόλις παραθέσει) ο W. Bright, "εάν δεν είχε γίνει το αιματοκύλισμα στις συναγωγές, αναμφιβόλως δεν θα είχε γίνει η δολοφονία της Υπατίας"*».

Πέρα από το ότι ο ισχυρισμός είναι καθαρά υποθετικός, ο Σωκράτης όπως είδαμε, μας τα λέει διαφορετικά. Πριν τη δολοφονία της Υπατίας, είχε προηγηθεί το περιστατικό με τον μοναχό Αμμώνιο που τραυμάτισε τον Ορέστη. Είχαν προηγηθεί ταραχές με την δήμευση των συναγωγών και την βίαιη απομάκρυνση πολλών

Ιουδαίων από την πόλη. Αυτή η ενέργεια ήταν αποτέλεσμα της σφαγής των χριστιανών από τους Ιουδαίους, με πρόσχημα την δήθεν φωτιά στην εκκλησία του Αλεξάνδρου. Προηγουμένως, ο Κύριλλος είχε απειλήσει τους πρώτους των Ιουδαίων να μη στασιάζουν κατά των χριστιανών. Αυτός ο στασιασμός όμως οφείλεται στο ότι ο Κύριλλος είχε αποστείλει τον φίλο του Ιέρακα στο θέατρο με μια ομάδα με σκοπό να πληροφορηθεί δια αυτού τα σχετικά διατάγματα που θα τους ανακοίνωνε ο έπαρχος Ορέστης που αφορούσαν αποκλειστικά τους Ιουδαίους. Η εμφάνιση του Ιέρακος εκεί ερμηνεύθηκε ως αφορμή για φασαρίες. Συνεπώς πιάστηκε και βασανίστηκε. Η αποστολή του Ιέρακος οφείλεται στην επιθυμία του Κυρίλλου να εμπλέκεται, να εποπτεύει, και να επεμβαίνει στα πολιτικά πράγματα της Αλεξάνδρειας. Ο Κύριλλος λοιπόν ήταν ο πρωταίτιος, που αντί να ενεργήσει με σύνεση και μετριοπάθεια γνωρίζοντας ότι η πόλη έχει ιστορικό στις στάσεις και τις έκρυθμες καταστάσεις, συνέχισε να προκαλεί τα πνεύματα. Δυστυχώς όλα εντάσσονται σε μια αλυσιδωτή αντίδραση, στον νόμο «αιτίου-αιτιατού», που είχε ως τραγική κατάληξη το θάνατο μιας γυναίκας που δεν έφταιγε σε τίποτα.

δ) Philip Schaff.

Ο ιστορικός Philip Schaff αναφέρει: *«Cyril is also frequently charged with the instigation of the murder of the renowned Hypatia, a friend of Orestes. But in this cruel tragedy he probably had only the indirect part of exciting the passions of the Christian populace which led to it, and of giving them the sanction of his high office. The learned, but superstitious and credulous Roman Catholic hagiographer, Alban Butler (Lives of the Saints, sub Jan. 28), considers Cyril innocent, and appeals to the silence of Orestes and Socrates. But Socrates, H. E. l. vii. c. 15, expressly says of this revolting murder: Τοῦτο οὐ μικρὸν μῶμον Κυρίλλω, καὶ τῇ τῶν Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ εἰργάσατο, and adds that nothing can be so contrary to the spirit of Christianity as the permission of murders and similar acts of violence»* (Philip Schaff, History of the christian church, Vol. 3 (Chapter X, §171. Cyril of alexandria).

Δηλαδή (δική μου μετάφραση): «Επίσης, ο Κύριλλος συχνά χρεώνεται με την παρότρυνση/υποκίνηση της δολοφονίας της διασήμου Υπατίας, φίλης του Ορέστη. **Αλλά σε αυτήν σκληρή τραγωδία, πιθανότατα είχε μόνο την έμμεση συμμετοχή ξεσηκώνοντας τα πάθη του χριστιανικού πλήθους, το οποίο οδήγησε σε αυτό, και δίνοντάς τους την έγκριση του υψηλού αξιώματός του.** Ο πολυμαθής, αλλά προκατειλημμένος και εύπιστος Ρωμαιοκαθολικός

αγιολόγος, Alban Butler, θεωρεί τον Κύριλλο αθώο, επικαλούμενος τη σιωπή του Ορέστη και του Σωκράτη. Αλλά ο Σωκράτης emphatically λέει για αυτή τη δολοφονία που διεπράχθη κατόπιν εξέγερσης: Τοῦτο οὐ μικρὸν μῶμον Κυρίλλω, καὶ τῆ τῶν Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ εἰργάσατο, και προσθέτει ότι τίποτα δεν μπορεί να είναι τόσο αντίθετο στο πνεύμα του Χριστιανισμού όσο το να επιτραπούν φόνοι και παρόμοιες πράξεις βίας».

ε) Ο ιστορικός Charles Freeman, «A new History of early Christianity» (Yale University Press, 2009).

«It was particularly tragic as Hypatia had welcomed both Christians and pagans to her school and after her death many of her pagan students left for Athens to study there. As calm returned, even Christians began to realise the enormity of what had happened and we find the church historian Socrates, normally a supporter of church authority, openly criticising Cyril. The shocked emperor Theodosius tried to bring things back into order by commanding Cyril to reduce his 'bodyguard' to five hundred» (σ. 267).

Μετάφραση (δική μου): «Είναι ιδιαίτερα τραγικό, καθώς η Υπατία καλοδέχονταν στη σχολή της χριστιανούς και παγανιστές μαζί, και μετά τον θάνατό της πολλοί από τους παγανιστές μαθητές της έφυγαν για την Αθήνα για να σπουδάσουν εκεί. Όταν επέστρεψε η ηρεμία, ακόμα και οι χριστιανοί άρχισαν να συνειδητοποιούν το μέγιστο αυτού που είχε συμβεί, και βρίσκουμε τον εκκλησιαστικό ιστορικό Σωκράτη, κανονικά υποστηρικτή της εκκλησιαστικής αρχής, ανοικτά να ασκεί κριτική στον Κύριλλο. Ο αυτοκράτωρ Θεοδόσιος προσπάθησε να επαναφέρει τα πράγματα σε μια τάξη, διατάζοντας τον Κύριλλο να μειώσει τους σωματοφύλακές του σε πεντακόσιους».

«Cyril succeeds Theophilus as bishop of Alexandria. He is responsible for widespread disorder and is associated with the lynching of the distinguished pagan philosopher Hypatia» (σ. 349).

«Ο Κύριλλος επιτυγχάνει να διαδεχθεί τον Θεόφιλο ως επίσκοπος της Αλεξανδρείας. Είναι υπεύθυνος για την ευρεία εξάπλωση της αταξίας και σχετίζεται με το λιντσάρισμα της διακεκριμένης παγανίστριας φιλοσόφου Υπατίας».

στ) ο ιστορικός Ralf Martin Novak, «Christianity and the Roman Empire, Background texts, 2001».

«In addition to being the head of the pagan school of philosophy in Alexandria, Hypatia was a leading member of the city council of Alexandria. Her political influence with the Christian Roman governor Orestes was apparently seen by Bishop Cyril as an affront to his dignity and that of the church, and Cyril was widely thought at the time to have ordered her murder. Although there are modern historians who believe that Cyril (today Saint Cyril) was not involved in Hypatia's murder, the majority view holds Cyril guilty of at least inspiring the murder, if not actually ordering it» (σ. 240).

Δηλαδή (μετάφραση δική μου): «Πέρα από το ότι ήταν η επικεφαλής της παγανιστικής φιλοσοφικής σχολής στην Αλεξάνδρεια, η Υπατία ήταν ένα αρχηγικό μέλος του συμβουλίου της πόλης της Αλεξάνδρειας. Η πολιτική της επιρροή στον χριστιανό Ρωμαίο έπαρχο Ορέστη ήταν προφανώς εμφανής στον επίσκοπο Κύριλλο ως μια πρόκληση στην επιβλητικότητά του, και επομένως στην Εκκλησία, και ο Κύριλλος θεωρήθηκε εκείνη την εποχή να έχει διατάξει το φόνο της. Παρόλο που υπάρχουν σύγχρονοι ιστορικοί που πιστεύουν ότι ο Κύριλλος (σήμερα άγιος Κύριλλος) δεν ήταν αναμειγμένος στη δολοφονία της Υπατίας, η πλειοψηφία θεωρεί τον Κύριλλο ένοχο τουλάχιστον για την έμπνευση της δολοφονίας, αν όχι την ουσιαστική διαταγή της».

Μάλιστα στη σελίδα 241 του βιβλίου του, παραθέτει το αυτοκρατορικό διάταγμα (Θεοδοσιανός κώδικας 16.2.42, 29 Σεπτεμβρίου 416), με το οποίο αφαιρείται από τον Κύριλλο η δικαιοδοσία του επί των παραβολάνων εξαιτίας του τρόμου που επέβαλλαν στην πόλη, και μειώνεται ο αριθμός τους πεντακοσίους.

Και η Maria Dzielska αναφέρει: «Μετά από επανειλημμένες αιτήσεις στην αυλή της Κωνσταντινουπόλεως, το δημοτικό συμβούλιο της Αλεξανδρείας έλαβε ορισμένα μέτρα για την τιμωρία του Κυρίλλου. Στις 5 Οκτωβρίου 416 ο πραιτωριανός έπαρχος Μονάξιος, διάδοχος του Αυρηλιανού, εξέδωσε διάταγμα το οποίο αφαιρούσε από τον Κύριλλο την εξουσία του επί των ονομαζομένων παραβολάνων και απαίτησε την αναδιοργάνωσή τους. [...] Το αυτοκρατορικό διάταγμα του 416 απαγόρευσε στους παραβολάνους να εμφανίζονται σε δημόσιους χώρους ή να εισέρχονται στα κτίρια των δημοτικών συμβουλίων και δικαστηρίων· ο αριθμός τους μειώθηκε από 800 σε 500 και η στρατολογία νέων μελών ανατέθηκε στον έπαρχο. Μέχρι τότε ο πατριάρχης μπορούσε να διορίζει τα άτομα της αρεσκείας του. Στο εξής όμως θα προέρχονταν από την τάξη των «απόρων», ενώ αποκλείονταν όσοι ανήκαν στην τάξη των *curiales* ή των *honorati*. Το 418, πάντως, ο επίσκοπος ανέκτησε το δικαίωμα της επιλογής των

παραβολάνων και ο αριθμός τους αυξήθηκε σε 600. Μόνο οι περιορισμοί των κινήσεών τους στην πόλη εξακολούθησαν να ισχύουν» (Υπατία η Αλεξανδρινή, σ. 179).

ζ) Στην διαδικτυακή εγκυκλοπαίδεια Britannica, σε άρθρο του Michael Dinkin το 2012, (λήμμα «Βιβλιοθήκη της Αλεξανδρείας), αναφέρεται: «[...] *Hypatia became the victim of a particularly brutal murder at the hands of a gang of Christian zealots. It remains a matter of vigorous debate how much the guilt of this atrocity is Cyril's[...]*».

Μετάφραση (δική μου): «[...] η Υπατία έγινε θύμα μιας ιδιαίτερης κτηνώδους δολοφονίας στα χέρια μιας συμμορίας ζηλωτών χριστιανών. Παραμένει ζήτημα έντονου συζητήσεως πόση από την ευθύνη αυτής της θηριωδίας ανήκει στον Κύριλλος...».

Συνεπώς, για την πλειοψηφία (και όχι τα μεμονωμένα αποσπάσματα που παρουσιάζονται από τους απολογητές στα άρθρα τους), υπάρχει καθαρά ζήτημα ευθύνης του Κυρίλλου. Αυτό που συζητιέται μεταξύ των μελετητών είναι μέχρι ποίου βαθμού είναι.

Όπως το θέτει και η Maria Dzielska, «Στις 5 Οκτωβρίου 416 ο πραιτωριανός έπαρχος Μονάξιος, διάδοχος του Αυρηλιανού, εξέδωσε διάταγμα το οποίο αφαιρούσε από τον Κύριλλο την εξουσία του επί των ονομαζομένων «παραβολάνων» και απαίτησε την αναδιοργάνωσή τους (Θεοδοσιανός Κώδικας 16.2,42). Οι παραβολάνοι ήταν μια τάξη δυνατών νέων ανθρώπων της αλεξανδρινής εκκλησίας, των οποίων έργο ήταν να συγκεντρώνουν τους ασθενείς, τους ανάπηρους και τους άστεγους της πόλης και να τους βάζουν σε νοσοκομεία ή εκκλησιαστικά πτωχοκομεία. Οι πηγές όμως αποκαλύπτουν ότι ενεργούσαν επίσης σαν ένα είδος στρατιωτικού σώματος του πατριάρχη της Αλεξανδρείας, που αναλάμβανε δράση εναντίον των αντιπάλων του σε διάφορα μέρη και περιπτώσεις. [...] Είναι βέβαιο ότι οι παραβολάνοι διέπραξαν τον φόνο της Υπατίας. Αυτοί διέδιδαν τα ψεύδη ότι επιδιόταν σε μαγικές πρακτικές, αυτοί στάθηκαν στο πλευρό των μοναχών του Θεοφίλου όταν κατέστρεψε τον παγανισμό στην Αλεξάνδρεια, αυτοί κατηύθυναν τον όχλο με τον οποίο επετέθη στην εβραϊκή συνοικία και αυτοί διέπραξαν τις βιαιότητες στη Σύνοδο της Εφέσου. Οι περισσότεροι ήταν αμαθείς και αμόρφωτοι, πειθαρχούσαν όμως στους εκκλησιαστικούς ηγέτες τους παράφοροι και ορμητικοί, ήταν πρόθυμοι για προκλήσεις και αντέδρασαν με βιαιότητες στη λαϊκή θέληση της πόλης της

Αλεξανδρείας το 414 και το 415. Αποτέλεσαν τον πυρήνα των εκκλησιαστικών μαζών που περιγράφει ο Σωκράτης, επηρέασαν τον αλεξανδρινό όχλο και άρχισαν την εκστρατεία εναντίον της Υπατίας. Δεν ήξεραν τίποτα για τα θέματα που δίδασκε, δεν καταλάβαιναν ούτε τις αρχές που ακολουθούσε, ούτε τις αξίες που υπηρετούσε. Αναμφισβήτητα τους ενοχλούσε η ανεξαρτησία, η ψυχρότητα και η φιλοσοφική υπεροψία με την οποία τους αντιμετώπιζε εκείνη. [...] Όπως όλοι όσοι έχουν μελετήσει το θέμα της Υπατίας, είμαστε υποχρεωμένοι να δεχτούμε κάποια ενοχή του Κυρίλλου. Δεν μπορούμε να φτάσουμε τόσο μακριά όσο ο Σέφερ που τον απαλλάσσει πλήρως και επιρρίπτει την ευθύνη στον Ορέστη. Όπως όμως σωστά υποστηρίζει ο Ρουζέ και ορισμένοι άλλοι, ο Κύριλλος δεν μπορεί να θεωρηθεί νομικά υπεύθυνος για τον σχεδιασμό του εγκλήματος. Από το άλλο μέρος, η συμβολή του σε αυτό υπήρξε μεγάλη, ακόμα και αν δεχτούμε ότι ο φόνος σχεδιάστηκε και πραγματοποιήθηκε από τους παραβολάνους εν αγνοία του. **Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ήταν ο βασικός υποκινητής της εκστρατείας εναντίον της Υπατίας**, υποδαυλίζοντας την προκατάληψη και την εχθρότητα εναντίον της φιλοσόφου και προκαλώντας φόβους για τις συνέπειες των υποτιθέμενων μαγικών ενεργειών της επί του επάρχου που ήταν αφοσιωμένος στη χριστιανική κοινότητα και σε ολόκληρη την πόλη. Ανεξαρτήτως αν ήταν άμεσα ή έμμεσα αναμεμιγμένος, ο Κύριλλος παραβίασε τις αρχές της χριστιανικής ηθικής τάξης, τις οποίες ήταν ταγμένος να τηρεί και να αναπτύσσει» (Υπατία η Αλεξανδρινή, σ. 179-182).

Διομήδης